

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА

ЗБОРНИК РАДОВА

Књ. LIX

ВИЗАНТОЛОШКИ ИНСТИТУТ

Књ. 5

Уредник:

Академик ГЕОРГИЈЕ ОСТРОГОРСКИ

Директор Византолошког института Српске академије наука

Примљено на IV скупу Одељења друштвених наука САН
од 28 V 1958

Научно дело

ИЗДАВАЧКА УСТАНОВА СРПСКЕ АКАДЕМИЈЕ НАУКА

БЕОГРАД

1958

ИВАН ПОПОВИЋ

ПИТАЊЕ ХРОНОЛОГИЈЕ ГРЧКИХ ПОЗАЈМИЦА У ИСТОЧНОСЛОВЕНСКИМ ЈЕЗИЦИМА

Има већ неколико деценија откако су средњегрчке и новогрчке позајмице у руском и украјинском језику етимолошки испитане¹; али је тек недавно, бар колико је мени познато, постављено питање њихове хронологије, тојест питање првих додира источнословенских Анта са Византинцима — онако како се они огледају у језичком материјалу. Овај проблем, који је, у својој изванредно занимљивој расправи, покренуо покојни совјетски слависта Л. П. Јакубински², мени даје повода да се позабавим том хронологијом.

Извршивши анализу архаичнијих грчких елемената староруског језика (одатле су они делом сачувани у савременом руском и украјинском), Јакубински изводи закључак: с неким грецизмима „восточные славяне познакомились... в очень древнюю эпоху, повидимому, ещё до нашей эры, в непосредственных сношениях с греками. Эти заимствования проходили ещё в общеславянскую эпоху, когда восточные славяне не отделялись ещё от других славян“³.

Као што се види, Л. П. Јакубински овде долази до једног далекосежног и — да одмах то поменем — по мом мишљењу неодрживог закључка, који је у супротности са лингвистичким чињеницама познатим нам досада.

Прелазим сада на материјал који по Јакубинском показује ту дубоку старину руско-грчких односа, и покушаћу да дам његову анализу онако како ја сматрам да се мора схватити.

Први и, гекло би се, најјачи његов аргумент су они староруски, руски и украјински случајеви где се за грчко *κ* испред палатала јавља руско *ч*. То би било: ЛИ *Чурила* < *Κυρίλλος*, ГИ *Чупро* (и одатле патрон. *Чупров*) < *Κύπρος*, ст. рус. *чюръ* „господин“ < *κύριος* (*κύριος*) и, најзад, *Ничитор*, украј. *Ничитір* од *Νικηφόρος*. У познијим грчким елементима руског језика, дакако, за *κ* стоји семо *к* (*κит* = *κῆτος* итд.)⁴.

¹ М. Фасмеръ, Греко-славянскія этюды III, Сборникъ Отд. русс. яз. и словесн. Имп. акад. наукъ, Ст. Петербургъ, LXXXVI/II.

² Л. П. Якубинский, История древнерусского языка (Москва 1953), одељак Греческие слова в древнерусском языке, 331 и сл.

³ *op. cit.*, 332.

⁴ *op. cit.*, 332.

У случају *Ничитор*, *Ничитир* = Νιχηφόρος бисмо, по Јакубинском, имали *ки* > *џи* исто онако као што је и индоевр. *ki* дало слов. *џи* (напр. *џиати* и др.), плус архаичну промену *φ* > *р*; у осталим случајевима јотовање *кји* (од *кх*, тј. *кџи*), такође по прасловенским законима. А како је изговор *υ* > *и* утврђен већ за јелинистичку епоху (до II-I в. пре наше ере), то би и ове позајмице указивале на толику старину⁵.

Пре свега, процес промене *υ* (*џи*, *џи*) > *и* није ни издалека тако стар: изговор *џи* је био познат још у X в. н. е., тј у средњем веку, како тачно истиче П. С. Кузњецов⁶, тако да овде нема говора о јелинистичкој епоси, иако се — због словенског *у* за *υ* — мора узети прилично стара епоха, она у којој је византиска *κωνή* још изговарала *υ* као *џи* (а не *и*)⁷. Међутим, како Кузњецов такође с правом подвлачи⁸, *υ* се никада и није изговарало као *џи*, него као *џи*, тако да овде не може бити речи о неком прасловенском јотовању. Уосталом, промену *κ* > *ч* имамо и у *Ничитор*, где *ч* долази не испред грчког *џи*, него испред исконског *и*. Очигледно је, дакле, да овде немамо пред собом неки још прасловенски процес, већ руску (словенску) супституцију грчкога палаталнога *κ*, које се изговарало (и још се и данас изговара) као умекшано *к'*. Словенски језици нису у својим старим епохама још имали *κ* у тој фонолошкој позицији, управо зато што се **ke*, **ki*, **kь*, **kĭ* у прасловенско време изменило било у *џе*, *џи*, *џь*, *џĭ*⁹; а руски језик је, као што је познато, стекао ново *ки* (*ги*, *хи*), *ке* (*ге*, *хе*) тек у историско време, не пре XII века, када се *кы* (*гы*, *хы*) изменило у *ки* (*ги*, *хи*), а *цѣ* (*зѣ*, *сѣ*) у неким морфолошким категоријама заменило аналошким *кѣ* (*гѣ*, *хѣ*)¹⁰. Зато су Руси у раним епохама средњег века морали супституисати — пре формирања домаћег *к'* — грчко *κ'* неком другом фонемом, а та је могла, разуме се, бити једино *ч*; руско је *ч*, уосталом, и данас палатално и блиско мекоме *к'*. И Срби су овде вршили супституцију: за грчко *κ'* у српском језику стоји *ћ*: *Тирило* = *Κυρίλλος*, *ћерамида* = *κεραμίδα*, *ћелија* = *κελλιον* итд.¹¹ Према томе је руско *ч* за грчко *κ'* супституција слична оној коју Руси и данас врше при изговору српских речи, замењујући српско *ћ* својим *ч* (напр. *Чуприја* за *Туприја*, *Јованович* за *Јовановић* итд.).

Поставља се једно питање: зашто се оваква супституција грчкога *κ'* не налази и код Бугара? Бугари немају *ћ*; значи да би требало и

⁵ *ibid.*

⁶ „примечание“ у истој књизи, стр. 366.

⁷ И старосрпски је у неким случајевима још замењивао *υ* са *у*, тојест Срби су још чули грчко *џи*, као *џднађур* = *παναγύρι*, *крсодвул* (ст. *κρδ-*) = *χρυσόβουλλον* (И. Поповић, Проблем хронологије визант. и новогрч. позајм. у српском јез., Зборн. Виз. инст. III, 138).

⁸ „примеч.“, стр. 366.

⁹ О новој категорији „мекоће“ у слов. језицима уп. F. Mareš, *Vznik slovanského fonologického systému a jeho vývoj do konce období slovanské jazykové jednoty*, *Slavia* XXV, 480 и сл.

¹⁰ Уп. напр. П. Я. Черных, Историческая грамматика русского языка (Москва 1954), 139.

¹¹ Уп. код мене, Проблем хронологије, стр. 142—143.

код њих, исто као и код Руса, очекивати *ч* за *к* пред палаталом; а то се не догађа. Зашто? Просто због тога што су Бугари остали до данас у живом додиру са Грцима, тако да је било довољно прилике за фонетско поднавлање, за замену евентуалнога **ч* < *к* са *к*, исто онако, уосталом, као што старијем, народском рускоме *Чурила* = *Κυρίλλος* одговара новије *Кирилл* или српскоме старијем *Маћедџнија* = *Μακεδονία*—новије *Македџнија* и сл. У старим епохама на источном Балкану — македонски јужни дијалекти, који су ушли у састав старословенског језика, нису још познавали¹² **к*', и зато су грчки палатал *κ* (и *γ*) бележили специјалним знаком *Ѣ* (у ћирилици), подвлачећи тиме туђ карактер те фонеме, исто онако као што су и ф бележили са *ψ*, иако у свом фонолошком систему још нису познавали лабиодентал *φ*. Касније су Бугари развили палатално *к'* у својем систему, делом самостално: према односу „мек“ сугласник — „тврди“ сугласник^{12а}, а делом под македонским утицајем: уп. књ. буг. и данас *четейки*, *играейки*, *ходейки*, *гледайки* итд., са македонским *к'* (= срп. *ћ*) уместо очекиваног законитога *шт* (очуваног у адјективираним партиципу: *ндсец*, *говорещ* итд.)^{12б}. Тако се *ч* за *к'* у бугарском — ако га је раније у народном изговору и било — није одржало: буг. само *Кирил*, насупротив српскоме *Ђурило*, рус. *Чурила* (поред срп. ученог *Кирило*, рус. књ. *Кирилл*).

Тако, мислим, треба схватити руско *ч* за грчко *κ*; оно је средње-вековно, али не мора ни у којем случају бити старије од појаве писмености код Руса. Ситуација — иста као и на Балкану (уп. срп. *ћ* за *κ*).

Што се тиче промене *φ* > *п* у *Ничитор*, *Ничитир*, у великоруском (бар у већини дијалеката) би тај процес заиста указивао на старину¹⁴; али, као што сам показао у своје време, то не важи за украјински језик, пошто украјински народни говори и данас замењују туђе *ф* са *п*, јер *ф* у њиховом фонолошком систему ни данас не постоји: уп. *трати́ти* од нове (немачке) позајмице *treffen*¹⁵. А старо „украј.“ *Ничиторѣ* је могло дати и руско *Ничитор*. Али је *ч* ипак овде доказ средњевековне старине, само — не онолико дубоке како узима Јакубински.

Прелазим на његов даљи материјал.

вишня од **вишњя* = *βυσσινιά*. По њему овде старину показује ст. рус. *ѣ* за грч. *ι*¹⁶. То је сасвим тачно; али је *ι* > *ѣ* процес који се вршио и после првих словенско-грчких додира. За српскохрватски језик сам то показао раније¹⁷.

¹² Остајем при томе уобичајеном схватању упркос извођењима Н. Дурновоа, *Byzantinoslavica* I, 56—58 и Н. Трубецког, *ZSPH* XIII, 88—97; о томе детаљно другом приликом.

^{12а} Up. St. Stojkov, *Palatální souhlásky ve spisovné bulharštině*, *Slavia* XIX/1-2, стр. 76 и сл. и од истог аутора *Unele probleme referitoare la consoanele palatale din limba bulgară literară*, *Studii și cercet. lingv.* (București) V/1—2, стр. 45 и след.

^{12б} Колективно дело *Български език* (София 1955), 237, 244.

¹⁴ I. Porović, *Zur Substitution des fremden f im Serbokroatischen*, *ZSPH* XXIV, 32 и след.

¹⁵ *ZSPH* XXIV, 43.

¹⁶ *op. cit.*, 333.

¹⁷ *Проблем хронологије*, стр. 124—126.

Затим имамо примере где се јавља руско „полногласие“, група *-oro-* за туђе *ar, or* пред сугласником: ст. рус. *скорода* „сорт чеснока“ од ср. грч. *σκόρδον* (али ст. грч. *σκόροδον*), ст. рус. *скоропина, скоропина* „скорпион“ од *σχορπίος*, затим и ст. рус. *мороморъ* „мрамор“ од *μάρμαρος*¹⁸. Ни овде се старина не може оспоравати; али се и овде мора утврдити: да су Јужни Словени знали за њу после свога доласка на Балкан; познато је да процес у првим старословенским текстовима још није био завршен¹⁹. У случају *скоротия, скоротии* могло је, уосталом, доћи и до регресије према ст. сл. *скрапини* = *σχορπίος* (по односу *город*: *градъ*); и у случају *мороморъ* је могло бити то исто, утолико пре што је у савременом руском књижевном језику стварно и преовладао облик *мрамор*, узајмљен — како истиче и Јакубински — из старословенског²⁰. Уп., поред тога, такође и српско *мрамор*, са метатезом млађом од доласка Срба на Балкан²¹.

Даље се могу навести извесни руски примери са *o* за грчко *α*: *огурец* < *ἀγούρος*²², *полати* „чердак, полук в бане“ < *παλάτα* (новије је *палати*), *кровать* < *κρεβάτιον*, украј. *скомниця* (поред *скамниця*) „скамья“, *фонарь* = *φανάριον*²³, *оладья* < *ἀλάδι*. За *фонарь* Јакубински вели да мора бити познија позајмица, због очуваног *ф-* (немењања његовог у *n*); али је овде могло бити и подмлађивања²⁴, тако да пример не мора бити млађи од осталих. Најстарији би био случај са *кровать*, јер би се сводио на старогрчки облик *κρεβάτιον*, пошто се већ у јелинистичкој епоси јавља млађи облик *κρεβάτι*, на који се *кровать* не може сводити. Овде се може рећи да тај усамљени пример не значи много, јер су средњевековни говори — за разлику од *κοινή* — очигледно још могли чувати архаичнији облик. Уп. баш на Црном Мору, у н. грчком понтском говору очувано напр. вок. *ἄδελε*, од *ἀδελφε* без преласка *λ* у *ρ* пред сугласником²⁵. У сваком случају, овај би пример био недовољан за тако далекосежне закључке. — Што се, пак, тиче промене *α* у *o*, она је зацело стара, средњевековна нарочито под акцентом; али ни у којем случају не мора бити старија од VI века итд., иако је делом несумњиво старија од руске писмености (под акцентом)²⁶.

Пример *парус*, који се обично изводио од *φάρος*, и који би, својим *n* за *φ*, указивао на извесну старину (уп. напред) — уопште не спада овамо, како је убедљиво доказао Х. Боасен, пошто *парус* нема никакве везе са *φάρος*, већ је балтиског порекла (*burjes, buřas*; уп. ст.

¹⁸ Якубинский, *op. cit.*, 333.

¹⁹ код мене, Проблем хронологије, 122—123.

²⁰ *loc. cit.*

²¹ Проблем хронологије, 123.

²² Якубинский, *op. cit.*, 333.

²³ *op. cit.*, 334.

²⁴ уп. код мене, ZSPH XXIV, 45—47.

²⁵ A. Thumb, *Handbuch der neugriechischen Volkssprache*² (Straßburg 1910), 21.

²⁶ код мене, Проблем хронологије, 130 и сл.

рус. облик *пѣри* истога значења), при чему су између Балта и Словена посредовали западни Финци²⁷.

Случај *уксус* за *ἔξος*, који би, својим народским *-у-* за туђе *-о-*, указивао на старину и притом на северногрчко сужавање вокала²⁸ — не значи ни толико колико претходни примери, пошто се туђе *о*, и под акцентом и ван њега, мења често у свим словенским језицима у *у* и у најновијим позајмицама (уп. срп. народно *дѣкѣур* и сл.) — услед различите природе словенскога и туђега *о*.

Затим — *кубара* „род судна“ од грч. *κοιμβάρα* [је ли реч стварно грчког порекла?], са рус. *-у-* од **-о-* за туђе *-ит-*; не би било касније од X века²⁹. Анализа је потпуно тачна, такође и закључак. Али позајмица не мора бити старија од X века, или бар не много старија³⁰, тако да ни овај пример не сведочи о „прасловенској“ старини.

Напоследку, овамо би ишло и рус. *терем* од *тѣреѣвоу*, за које Јакубински претпоставља да је прво дало **теремьнъ*, које је било схваћено као придев, од чега је, декомпозицијом, начињено *терем*³¹. Овде треба рећи, међутим, да постоји и јужнословенско *trēmъ* > сх. *шрѣм*, јекав. *шријем*, и да би онда требало поћи од „општеслов.“ **terъnъ*, из којег би били схватљиви и јужнословенски облик с метатезом и руски с „полногласием“. Али је **terъnъ* немогуће свести на *тѣреѣвоу*; од *тѣреѣвоу* бих ја, гласовно, очекивао једино **terъnъ* (рус. *терен*, срп. *шеран*)³² — а тога нема. Због тога ће ваљати или одбацити извођење словенске речи од *тѣреѣвоу* или, пак, допустити једну познију фазу, када ја традиционално слов. *tert* већ гласило *terət*, какав случај уопште допушта Ф. Мареш: уп. *korъbъ* < *korābъ* < *Cārōlus*³³; али је то већ епоха кад Словени више нису живели у прасловенској заједници, већ су се почели расељавати. Тако се ни овај случај, ни код Руса ни код Јужних Словена, не може сматрати као „прасловенски“, него је новији, уколико је реч уопште грчког порекла.

Толико — о тим примерима код Јакубинског. Како се из моје анализе види, немамо никаквог разлога сматрати грчке позајмице у руском језику старијима од грчких позајмица у српском језику; нешто старије и од једних и од других су свакако једино македонске и бугарске³⁴ — али ни оне се не односе никако на епоху пре распада прасловенског језика, већ су их Словени примили у новој домовини. Другим речима, на основу ове анализе би излазило да су Источни Словени дошли у непосредан додир са Грцима приближно у исто време кад и Јужни Словени, тј. тек у византској епоси, што је а

²⁷ Н. Boissin, RES XX, 150—154.

²⁸ Јакубинский, 334—335.

²⁹ оп. cit., 335.

³⁰ За Балкан в. код мене, Проблем хронологије, 120—122.

³¹ Јакубинский, 333—334.

³² Уп. код мене, Проблем хронологије, 132, за *тп* као узрок отпадања назализације.

³³ Slavia XXV, 463.

³⁴ Проблем хронологије, стр. 122.

ргог вероватно. О неким ранијим непосредним додирима источних дијалеката прасловенског језика (оних из којих ће се развити староруски језик) са превизантским Грцима (рецимо црноморским трговцима) — не може се по мојем мишљењу говорити.

Као што сам већ поменуо, овакво резонување се слаже и са неким другим, веома крупним чињеницама које је лингвистика већ успешно утврдила.

Прво, обале Црног Мора на којима данас лежи словенска Украјина и на којима су се, у остацима, и до данас одржала грчка насеља — у „прасловенско“ време нису биле још насељене Словенима: на њима су живела иранска племена, од којих су остали бројни трагови у украјинској и јужноруској топономастици, на север до области Орела, међу којима и хидрон. *Δάνατρις* = Дънѣпръ, *Πόρατα* = *Прут*, *Δάναστρις* = Дънѣстръ и др.; и сам антички назив Црног Мора *Πόντος Εὐξεινός* је по народној етимологији измењен од *Πόντος Ἀξεινός*, тј. дословно „црно море“, са иранским *axšaina-* „таман“ (уп. авест. *axšaēna* истога значења), како је то врло убедљиво показао Фасмер³⁵. У областима у којима се касније формирало језгро кијевске Русије — такође су се очували топоними иранског порекла, као напр. у Полтавщини *Ворскла* и *Хорола*³⁶. Даље на север од Иранаца, у областима Смоленск, Калуга, Москва и Твер — живели су Балти, о чему сведоче примери као *Голяди* = *Galindai* у московској области, хидр. *Жукона* = **žukarē* „Fischfluß“ у смоленској области, *Жиздра* : *žigždras* „шљунак“ у калушкој области итд.³⁷ Према томе су грчке црноморске колоније, ако су извесне везе са Словенима и имале, те везе одржавале само посредним путем, а не непосредно³⁸.

Друго, данас се сматра да прасловенских позајмица из грчког (превизантског) језика готово и нема³⁹, а ако се поједини примери и налазе (напр. општесл. *korablъ*, *korabъ* од *καράβιον*), они су вероватно примљени посредством других језика, иако сада не можемо више рећи — којих. Према томе ни из ове перспективе нема нимало

³⁵ M. Vasmer, Untersuchungen über die ältesten Wohnsitze der Slaven I. Die Iranier in Südrussland (Leipzig 1923). — Уп. од истог аутора и студију Die alten Bevölkerungsverhältnisse Russlands im Lichte der Sprachforschung (Berlin 1941).

³⁶ К. К. Цілујко, Топонімика Полтавщини як джерело історії краю, у зборн. Полтавсько - київський діалект — основа української мови (Київ 1954), 141 (с литер.).

³⁷ M. Vasmer, Beiträge zur historischen Völkerkunde Osteuropas I. Die Ostgrenze der baltischen Stämme, Stzb. der Preuß. Akad. d. Wiss., Ph. - hist. Kl. XXIV, 3 и след.

³⁸ О локализацији старе словенске постојбине на основу лингвистичке анализе в. нарочито: M. Vasmer, чланак Die Urheimat der Slaven, зборн. Der ortsdeutsche Volksboden² (Breslau 1926), 118 — 143 и T. Lehr-Splawinski, O pochodzeniu i praojczyźnie Słowian (Kraków 1946); Początki Słowian (Kraków 1946), 1—19; чланак Prastłowiańska wspólnota językowa у зборн. Przegląd i charakterystyka języków słowiańskich (Warszawa 1954), 27 и сл. Уп. и V. Falkenhahn, Entstehung, Entwicklung und Ende der urslavischen Sprachgemeinschaft in polnischen Veröffentlichungen von T. Lehr-Splawinski, Zeitschr. für Slawistik (Berlin) 1/2, стр. 49 и сл.

³⁹ Уп. St. Roman sky, Slave commun et grec ancien, RES II, 47—55.

изгледа да су источни дијалекти прасловенског језика („проторуски“) могли знати за непосредне додире са грчким говорима на црноморским обалама.

Мој закључак би, после свега реченог, био кратак: да се експанзија Словена према Црноме Мору и улазак у сферу источномедитеранског културног света одиграо отприлике у исто време када и покрет према западном Балтику, Јадрану и Егејском Мору, тојест не много пре христјанизације и појаве првог словенског писма. Први Грци који су извршили непосредан утицај на источнословенске Анте нису, дакле, могли бити антички Хелени, већ су то били православни Византинци.

ИВАН ПОПОВИЋ

К ВОПРОСУ О ХРОНОЛОГИИ ГРЕЧЕСКИХ ЗАИМСТВОВАНИЙ
В ВОСТОЧНОСЛАВЯНСКИХ ЯЗЫКАХ

Резюме

Статья является полемикой с советским славистом Л. П. Якубинским (История древнерусского языка, Москва 1953, гл. Греческие слова в древнерусском языке, стр. 331 сл.), утверждавшим, что в русском существует очень древний греческий пласт, вошедший в язык задолго до христианизации, так сказать еще в „праславянскую“ эпоху. По мнению автора, однако, такое понимание несостоятельно, и самые древние грецизмы в восточнославянских языках должны в действительности быть гораздо моложе, т. е. они проникли в русский язык примерно в то же время, когда и сербы (и вероятно только немного раньше и болгаре) заимствовали свои самые древние грецизмы. Речь идет об эпохе христианизации или, может быть, о времени, непосредственно предшествующем ей.

Все языковые черты, которые Якубинский считал признаками очень глубокой древности, объяснимы, по мнению автора, и как более молодые явления: 1) Русс. *ч* для *х* перед мягкими гласными (Чурила < Κυρίλλος, Чупро < Κύπρος, др. русс. чур < χύρις, χύριος), вопреки Якубинскому, не является прасл. палатализацией, а только субституцией *ч* для *к'* (равно как серб. *ћ* для того же *к'*); если похожая субституция в болгарском языке отсутствует, то это объясняется живыми связями, устранившими в течении времени возможные древние примеры такого рода. 2) Русс. *п* для *φ* (Ничитор < Νιχίτορος) вероятно древне (если не получено посредством украин. Ничитір; в укр. яз. и до сих пор известно *ф* > *п*: ср. трапичи < герм. treffen), но могло возникнуть в истор. эпоху (ср. у автора, ZSPH XXIV). 3) Русс. **ѣ* для *ι* (вишня < *вишьня < βισσηνιά) тоже древне, но тоже могло возникнуть в истор. эпоху (ср. у автора, Зборн. радова Виз. инст., Белград, III). 4) Русс. -*оро-* для -*αρ-*, -*ορ-* (скорода < σκόρο(σ)δος, скоротия < σχορτίος, др. мороморь < μάρομαρος) тоже древне, но не должно быть древнее христианизации (у авт., в том же Зборн.). 5) Русс. *о* для *α* (особенно ударное; полати < παλάτα, огурец < ἄγουρος и т.д.) древне, но было известно и в истор. эпоху. 6) Русс. *у* для *ο* (уксус < ὄξος) — субституция, появляющаяся и в наше время (ср. с. х. народ. докѣур из doctor, герм. Doktor). 7) Русс. *у* < **ρ* < ορι (кубара, если из κορυβάρα) не должно было возникнуть раньше X века (у автора, Зборн.). 8) Русс. терем; теремов в этимолог. отношении ненадежно; ср. с.х. ирѣм, ирѣjem „то же“; эвентуально посредством фазы **teram-*, в одну эпоху, в которой уже перестановка развиалась (подобно как в русс. король, с. х. краль посред. **korǫlь* из Cārōlus; ср. у Ф. Мареша, Slavica XXV, 463), значит в эпоху, когда праславянский язык уже не был реальностью.

Наш анализ находится в согласии с некоторыми другими фактами, именно с результатами ряда известных топонимических исследований (в первую очередь Фасмера и Лер-Сплавиньского), на основании которых мы между античными греками черноморского побережья и праславянами в их древних селениях должны принять существование двух иноязычных полос: на Юге иранские языки, дальше на Севере (Московская область и т.д.) — балтийские. Следовательно, если в прасл. время немного греч. заимствований и проникло в славянский (на пр. *korablъ* < *καράβιον*), то это случалось только косвенно и не является доказательством непосредственных славяно-греческих сношений.

На основании сказанного мы должны утверждать, что распространение славян из их древних селений в направлении к Черному морю и их знакомство с восточносредиземной сферой культуры развивалось приблизительно в ту же эпоху, в которой имели место движения других славянских племен к западной Балтике, Адриатическому и Эгейскому морю. Итак, первыми греками, влиявшими непосредственно на восточнослав. антов, были не античные эллины, а только православные византийцы.